

HILLFORT PALITSKOJE

Michail Loshenkov

Summary

Hillfort Palitskoje is situated in the middle flow of the river Berezina. This hillfort is located on the glacier remainer in the water-meadow of the right bank, in 10 km higher of the confluence river Svislotch into Berezina.

This ancient hillfort is situated in 1,5 km to the east from the village Palitskoje (Mogilev region, Osipovichi district) (Fig. 1). In 1995–1997 the author examined its north side (Fig. 2,3), area 200 m². We received the collection of materials of 4926 artefacts. It turned out that this settlement was founded by population of the Scratched Ware Culture near II century B. C. Ancient Balts lived here for about 3 centuries. At the end of 1st century A.D. the life in this place finished. The inhabitants of the hillfort used modeled pots. By processing technique and type of surface plates and dishes are different: pipe-modeled (51,7%), scratched (44,2%), smoothed (3,5%) and polished (burnished) (0,6%) (Fig. 4). Correlation of this types of ceramics according to strata is showed on the diagram and in the table (Fig. 5; table). Milograd profiled forms of the ceramics prevail (Fig. 6; 7:1–3). Ribbed pots took wide spread, too (Fig. 7:6–8; 8). Glossy plates used side by side with pots (Fig. 9:1). 19 fragments took traces of the grains. Ceramics of early iron age amounted 76,3% of all materials.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. The plan of situation of Hillfort Palitskoje

Fig. 2. The plan of the Hillfort dated 1926

Fig. 3. The plan made by the author in 1995

Fig. 4. The correlation of different types of ceramics in the Hillfort Palitskoje (1 – pipe-modeled, 2 – scratched, 3 – smoothed, 4 – burnished)

Fig. 5. The correlation of ceramics of different factories to strata of Hillfort Palitskoje (1 – pipe-modeled, 2 – scratched, 3 – smoothed, 4 – burnished)

From the excavation occurred 205 fauna materials (28 teeth and 177 bones). P. Kalinovski identified 21,5% of all the collection. He classified some types of domestic animals: cow raising (individuals, 32 bones), pigs (3 individuals, 4 bones), horse (2 individuals, 7 bones), goats and sheep (1 individual, 1 bones). Probably, among 78,5% of non-identified bones were remains of wild animals.

With development of production of iron we can connect a lot of slags (906 fragments). Slags are met in the strata irregularly. We found among them two pieces of iron. 75 pieces of slag react on the magnet.

There are only 20 individual items in collection: a flint scraper and a fragment of the chip (Fig. 10:11), four three millstones and four lower quern stones. Women used bronze decorations: crook-shaped pins (Fig. 10:1), clutch pins (Fig. 10:2), bracelets (Fig. 10:2), bracelets (Fig. 10:3). They made spinning wheels from clay (Fig. 10:5–10).

Almost about 1000 years later, the representatives of the Scratched Ware Culture on this settlement appeared Dregovichi. They left a lot of fragments of ceramics (Fig. 9:2–10), an iron spur (Fig. 11:1) and a bronze bell (Fig. 11:3). These materials are dated to the 11th–13rd centuries.

Fig. 6. Profiled dishes from Hillfort Palitskoje

Fig. 7. Ceramics from settlement Palitskoje

Fig. 8. Ribbed pots

Fig. 9. Burnished ceramics and pottery (1 – burnished ceramics, 2–10 – pottery)

Fig. 10. Finds of bronze (1-4), clay (5–10) and flint (11)

Fig. 11. Finds of iron (1,2) and bronze (3)

Translated by Inita Tamošiūnienė

Кандидат ист. наук Михаил Иванович Лошенко
Нацыянальная Акадэмыя Новук Беларусі,
Інстытут гісторыі,
бул. Б. Скарны 1, 220072–Мінск. Тел. 2 68 58 89

RUSIŠKOS MONETOS LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS VAKARINĖS DALIES PINIGŲ APYVARTOJE XVI–XVIII A.

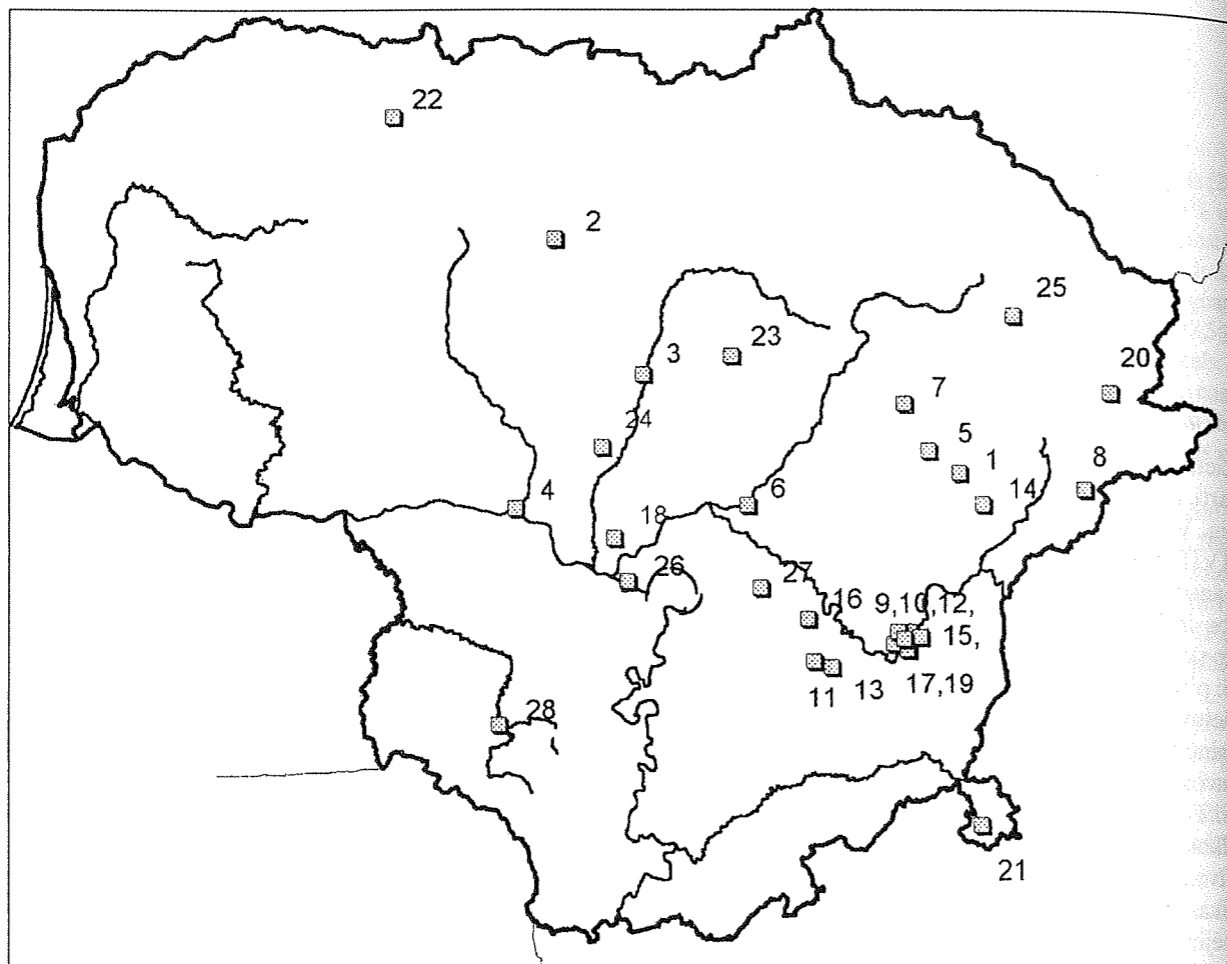
LINAS KVIZIKEVIČIUS

Lietuvos istoriografijoje mažai dėmesio skiriama Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pinigų rinkai aptarti. Šis klausimas plačiau neliestas dėl kelių priežasčių. Viena iš jų – rašytinių šaltinių, susijusių su XV–XVIII a. muitais, prekyba, paskolomis ir kitomis finansinėmis operacijomis, stoka. Antra vertus, Lenkijos ir Lietuvos numizmatikos tyrinėtojų dėmesys buvo skiriamas kitiems aktualiems klausimams nagrinėti: pirmų lietuviškų monetų kaldinimo problematikai, lietuviškų monetų emisijai, radinių topografijai. Dėl minėtų rašytinių šaltinių trūkumo LDK ir atskirai Lietuvos piniginės rinkos klausimai liko menkai įvertinti. Tik pastaraisiais metais nuveikti darbai numizmatikos srityje – pirminių numizmatinių šaltinių – lobių (Ivanauskas, 1995a.) ir pavienių monetų sąvadais (Svetikas, 1995, Ivanauskas, spaudoje) lėmė tolesnių tyrimų kryptis – nagrinėti Lietuvos piniginės apyvartos klausimą.

Lobių ir pavienių monetų radinių topografija, lobių sudėtis ir kiti faktai, nors ir nevisiškai, tačiau akivaizdžiai parodo to meto Lietuvos teritorijoje naudotus pinigus ir jų kiekius. Dabar šie radiniai atspindi vienų ar kitų monetų naudojimo pradžią, parodo jų apyvartos arealą. Šiuo metu yra aptarti kai kurių Vakarų Europos valstybių (Danijos, Nyderlandų, Prancūzijos, Saksonijos, Švedijos, Šveicarijos, Mitavos ir Torūnės miestų kalyklų) monetų radiniai ir jų apyvarta Lietuvoje (Ivanauskas, 1992a, b., 1998, Ivanauskas, Balčius, 1991, 1992, 1993, Квизикевичюс, 1998a). Aptariamam laikotarpiu LDK teritorijoje, be vietinių – lietuviškų ir kaimyninių – Lenkijos, Livonijos ir Prūsijos ir minėtų valstybių monetų, naudotos ir kaimyninės Rusijos monetos. Lietuvos teritorijoje rasta nemažai rusiškų monetų, ypač tai galima pasakyti apie pavienių XVIII a. monetų radinius. Rusiškos lobiuose pasitaiko kartu su kitų valstybių monetomis. Lietuvos teritorijoje rasti 28 lobiai su rusiškais monetomis, tačiau jų vaidmuo Lietuvos pinigų apyvarto-

je iki šiol beveik netyrinėtas (trumpai apie tai kalbėta mokslinėje konferencijoje (žr. – Квизикевичюс, 1998b, c. 93–95). Šio straipsnio tikslas – remiantis archeologine-numizmatine medžiaga ir kai kuriais istoriniais duomenimis, pamėginti atsakyti į keletą klausimų: kada rusiškos monetos pasirodo Lietuvoje ir kaip čia paplinta.

XIV a. pabaigoje Lietuvoje pradėta kaldinti vietines monetas, kurios kartu su Prahos grašiais, sidabro lydiniais ir kitų kaimyninių valstybių monetomis buvo apyvartoje ir XV amžiuje. Šių monetų gausa ir gera jų sidabro kokybė sudarė palankias sąlygas Lietuvos pinigams normaliau funkcionuoti. Dėl šių priežasčių XIV a. pabaigoje ir XV amžiuje, ko gero, rusiškos monetos Lietuvos pinigų rinkoje nefunkcionavo, nes dabartinės Lietuvos teritorijoje šio laikotarpio monetų iki šiol nerasta. Situacija beveik nepasikeitė ir XVI amžiuje. Rusiškas monetas, ko gero, daugiau ar mažiau naudojo prekybinių sandėrių su Rusijos pirkliais metu tik rytinėje LDK teritorijoje – Baltarusijoje ir Ukrainoje. XVI amžiaus antrojoje pusėje, Lenkijos – Lietuvos valstybės 1579–1582 metų intervencijos į Rusiją bei vėlesnių karų metu karo dalyviams ir kariuomenei amuniciją ir produktus tiekę pirkliai, o per juos ir kiti Lietuvos visuomenės sluoksniai geriau susipažino su neįprastomis rusiškais monetomis bei jas pradėjo naudoti vidaus prekybiniuose sandėriuose. Naudoti rusiškas monetas vietinėje rinkoje skatino ir lietuviškų monetų kokybės pablogėjimas bei jų trūkumas. 1582 metais Lvovo mieste viena kapeika buvo prilyginama 9/10 grašio, 1610 metais – 1 grašiui, o 1662 metais – pusantro (Шлапінский, 1997 c. 69). Tokiu kursu rusiškos monetos buvo keičiamos ir Lietuvoje, tačiau šie kursai buvo nepastovūs ir nuolat keitėsi. Šio laikotarpio rusiškų dengų ir kapeikų rasta penkiuose lobiuose (pasilėptuose 1621–1627 metais) – Matelių (Molėtų r.) – 252 vnt. (Ivanauskas, 1995, p. 62–68), Velžių (Radviliškio r.) – 8 vnt.

1. Mateliai (Molėtų r.) – 1621 metais.
2. Velžiai (Radviliškio r.) – 1623 metais.
3. Sūriškiai (Kėdainių r.) – 1624 metais.
4. Seredžius (Jurbarko r.) – 1627 metais.
5. Žiūrai (Molėtų r.) – 1627 metais.
6. Gegužinė (Jonavos r.) – 1649 metais.
7. Sikariškiai (Molėtų r.) – 1654 metais.
8. Trakai (Švenčionių r.) – 1661 metais.
9. Vilnius – 1661 metais.
10. Vilnius – 1661 metais.
11. Musteniai (Trakų r.) – 1662 metais.
12. Vilnius – 1663 metais.
13. Paberžė (Kaišiadorių r.) – 1666 metais.
14. Trakai – 1684 metais.

(Ivanauskas, 1995, p. 70–72), Sūriškių (Kėdainių r.) – 21 vnt. (Ivanauskas, 1995, p. 79–84), Seredžiaus (Jurbarko r.) – 3 vnt. (Ivanauskas, 1995, p. 90–93; Aleliūnas, Kvizikevičius, 1996, p. 359), Žiūrų (Molėtų r.) – 24 vnt. (Ivanauskas, 1995, p. 93–96). Šiuose lobuose kartu su rusiškais buvo ir Vakarų Europos valstybių

15. Vyžiniai (Molėtų r.) – 1699 metais.
16. Vilnius – 1663 metais.
17. Vievis (Trakų r.) – 1705 metais.
18. Vilnius – 1705 metais.
19. Viršužiglis (Kauno r.) – 1705 metais.
20. Niukiškė (Ignalinos r.) – 1709 metais.
21. Vėžiakėmis (Šalčininkų r.) – 1710 metais.
22. Šiliškiai (Akmenės r.) – 1716 metais.
23. Alančiai (Panevėžio r.) – 1723 metais.
24. Jovainiai (Kėdainių r.) – 1742 metais.
25. Nuodėguliai (Utenos r.) – 1766 metais.
26. Kaunas – 1796 metais.
27. Žasliai (Kaišiadorių r.) – 1801 metais.
28. Nartelis (Marijampolės r.) – 1825 metais.

bei vietinių – lietuviškų ir lenkiškų monetų. Rusiškos monetos šiuose lobuose sudarė nežymų bendrą visų monetų skaičių. Matelių lobyje iš žinomų 3422 monetų – rusiškos sudarė tik 7 proc. bendro monetų skaičiaus, Seredžiaus – iš žinomų 2687 monetų – 0,1 proc., Sūriškių – iš žinomų 534 monetų – 3,9 proc., Velžių –

iš žinomų 726 monetų – 3,3 proc. Piniginės šių monetų vertės procentinė išraiška yra dar mažesnė. Aptariamuose lobuose pasitaikė visų XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios Rusiją valdžiusių carų monetų. Matelių lobyje yra Ivano IV ir Fiodoro Ivanovičiaus dengų ir kapeikų bei kitų šio periodo Rusijos carų monetų, Velžių lobyje – Ivano IV ir Fiodoro Ivanovičiaus, Boriso Fiodorovičiaus, Dmitrijaus Ivanovičiaus ir Vasilijaus Ivanovičiaus kapeikų. Pavienių šio laikotarpio rusiškų kapeikų rasta Vilniuje, Kaune (Ivanauskas, 1995b, p. 18), Kriemaloje (Kauno r.) ir Dievogaloje (Kauno r.). Taip pat šio laikotarpio rusiškų monetų rasta senkapiuose – Pagiegaloje (Panevėžio r.), Tauragnuose (Utenos r.) (Laužikas, 1997, p. 350).

Vilniaus Žemutinėje pilyje archeologinių kasinėjimų metu rasta po vieną Vasilijaus Šuisčio ir Michailo Fiodorovičiaus kapeiką (Ремеуас, 1999, c. 177). Paminėtina, kad pavienių XVI a. pab. – XVII a. pradžios rusiškų monetų randama retai.

Rusiškos monetos Lietuvoje dėl geros sidabro kokybės buvo vertinamos, todėl jos retai aptinkamos lobuose kartu su smulkiomis žemos prabos monetomis. Kaip pavyzdį galime nurodyti 1643 metais paslėptą Gegužinės lobį (Jonavos r.), kurio didelę dalį sudarė geros monetos – daniškos aštuonių skilingų ir markių, ispaniškos dviejų, keturių ir aštuonių realų vertės monetos, lietuviški pusgrašiai, šilingai, grašiai, lenkiški pusantrakai, ortai, rusiškos dengos ir kapeikos bei kitos monetos. Įdomu tai, kad rusiškos monetos buvo sudėtos atskirai į varinį indą kartu su įvairių valstybių ortais ir kitomis stambiais monetomis (Ivanauskas, 1995, p. 107–110).

Verta pažymėti tai, kad kartais rusiškos monetos dėl savo neįprastos monetai formos (skirtingai nuo Vakarų Europos monetų, buvo gaminamos iš sidabro vielos ir turėjo netaisyklingą pailgą – pusapvalę formą) ir neįprasto vaizdulio buvo vertinamos kaip kažkas egzotiško. Sikariškiuose (Molėtų r.) rastame monetų ir daiktų lobyje pasitaikė rusiškų monetų su pradurtomis skylutėmis ir susuktų į vamzdelius. Šios monetos buvo naudojamos diržui papuošti (Ivanauskas, 1995, p. 130).

Tolesnis rusiškų monetų plitimas Lietuvoje tiesiogiai susijęs su 1654–1667 metų karu, kurio metu Lietuvos teritorijoje karines operacijas vykdė Aleksejaus Michailovičiaus kariuomenė. Šiuo laikotarpiu Lietuvoje buvo vartojamos ir varinės rusiškos monetos. Vienas tokių monetų lobis rastas Vilniuje 1979 metais. Jame – 20 Aleksejaus Michailovičiaus varinių dengų, 275 varinės kapeikos, 5 variniai grašiai, viena altyinė (Ivanauskas, 1995, p. 157). Tuo pat metu į Lietuvą pateko ir naujos rusiškos sidabrinės kapeikos. Šios monetos pasitaikė penkiuose lobuose – Trakų (paslėp-

tas 1661 metais), Vilniaus (paslėptas 1661, kitas 1663 metais), Mustenių (Trakų r.) (paslėptas 1662 metais), Paberžės (Kaišiadorių r.) (paslėptas 1666 metais) ir Trakų (paslėptas 1684 metais). Pavienių šio laikotarpio rusiškų monetų aptinkama gana retai.

Žinomas taip pat rusiškų monetų klastojimo atvejais. Trakų miestietis Matvejus Bankovskis 1677 metais apskundė – apkaltino savo brolių Kristupą Bankovskį, kad pastarasis atsivežė (greičiausiai iš Rusijos) varinių rusiškų kapeikų (už aštuoniasdešimt auksinų sumą) ir jas pabalinęs – pasidabravęs pas Vilniaus juvelyrą, apgaudinėjo žmones. Greičiausiai klastotos monetos buvo platinamos vietoje – Lietuvoje. Klastotų rusiškų monetų pasitaikė Sūriškių, Žiūrų ir Gegužinės lobuose, tačiau jos aptinkamos labai retai.

Pastovus rusiškų kapeikų antplūdis Lietuvoje buvo iki XVIII a. vidurio. Lietuvoje rasti aštuoni 1661–1742 metų laikotarpio monetų lobiai su šiomis rusiškais monetomis. Pavienios šio laikotarpio monetos rastos Vilniuje (saugomos LNM numizmatikos skyriuje), Kaune (saugomos M. Balčiaus privačiame muziejuje) (Ivanauskas, 1995b, p. 18), Vilkijoje (Kauno r.) (saugoma LNM numizmatikos skyriuje), Šventosios pajūryje (saugomos M. Balčiaus privačiame muziejuje) (Balčius, Ivanauskas, 1994, p. 33), Kurkliuose (Anykščių r.) (saugomos Kultūros paveldo centre).

Šiaurės karo metu (1701–1721) į Lietuvą pradėjo patekti ir stambių nominalų rusiškos monetos. Vilniaus lobyje, paslėptame 1705 metais, rastas tų pačių metų rublis (Ivanauskas, 1995a, p. 242–244), o Šiliškių (Akmenės r.) lobyje, paslėptame 1716 metais, rastas 1707 metų ortas (Ivanauskas, 1995a, p. 254–257). Pavienių šių monetų radinių pasitaiko labai retai, žinomi tik keli radimo atvejai.

Sidabrinės Petro I kapeikos rastos Laumėnų (Kauno r.) senkapyje (Ivanauskas, spaudoje) bei moters kape Bernardinų vienuolyne Kaune (Balčiūnas, Vaškėlis, 1996, p. 217).

XVIII a. trečiajame dešimtmetyje iš Livonijos į Lietuvą pradėjo plisti 1718–1722 metų emisijos varinės Rusijos poluškos. Šios monetos rastos Alančių (Panevėžio r.) lobyje (Ivanauskas, 1995a, p. 267–269), taip pat miesteliuose, dvarvietėse ir kaimavietėse.

1766–1825 metų laikotarpio lobuose pasitaiko penkių kapeikų vertės Jekaterinos II monetų, ketvirtadalio, pusės ir vieno rublio vertės monetų, kaldintų Jekaterinos II ir Aleksandro I. Pažymėtina, kad šių nominalų monetos Lietuvos lobuose sutinkamos retai.

Duomenis apie XVIII a. rusiškų monetų apyvartą Lietuvoje gausiai papildė pavienių monetų radiniai. Jie tokie dažni ir gausūs, kad viską yra sunku apžvelgti. Pateiksime tik bendrus bruožus. Be anksčiau

minėtų varinių Petro I poluškų, labai dažnai pasitaiko varinės 1730–1753 metų emisijos dengos ir 1734–1739 metų emisijos poluškos. Dengos buvo prilyginamos dviem variniams grašiams, o poluškos – vienam.

Taip pat labai dažnai pasitaiko vienos ir dviejų kapeikų vertės 1757–1758 metų emisijos monetos. Dviejų kapeikų vertės moneta buvo prilyginama aštuoniems grašiams, o kapeikos – keturiems. Neretai pasitaiko ir poluškų, dengų, kapeikų, dviejų ir penkių kapeikų vertės Jekaterinos II monetų. Taip pat labai dažnai pasitaiko Jekaterinos II 10, 15 ir 20 kapeikų vertės monetų, tačiau stambesnių nominalų – labai retai. Tik viename lobyje (Nuodėguliai – Utenos r.) rastas 1723 metų rublis (Ivanauskas, 1995a., p. 310–312).

Pagal monetų radinius galima spręsti, kad Lietuvoje, valdant Stanislovui Augustui Poniatovskiui, buvo plačiai naudojamos ne tik Lenkijos, Prūsijos ir kitų valstybių, bet ir rusiškos monetos. Šio valdovo reformos turėjo labai mažą įtaką pinigų rinkai. Lenkijos monetų kalyklos negalėjo jos pilnai aprūpinti monetomis, jų trūkumas greičiausiai prasidėjo po Šiaurės karo. Būtent todėl vietinėje pinigų rinkoje plačiai pasklido užsienio kraštų monetos, tarp jų ir Rusijos. Žinoma, kad 1723 metais, Petru I pritarus Mogiliove buvo įvykdyta nelegali pinigų keitimo operacija – mažiausiai 100 000 varinių kapeikų buvo iškeistos į tale-

rius (Космылев, 1996, с. 130). Tokių operacijų buvo ir daugiau. Manoma, kad 1730–1753 metų emisijos rusiškas monetas pirkliai specialiai įveždavo į Lietuvą ir jas perparduodavo. Pavienių XVIII a. rusiškų monetų radiniai liudija, kad jos buvo naudojamos visoje dabartinės Lietuvos teritorijoje.

Iš pateiktų duomenų matyti, kad rusiškos monetos į Lietuvos teritoriją pateko ir čia buvo naudojamos tik XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje, jų plitimas vietinėje rinkoje – XVI a. pabaigoje – tiesiogiai susijęs ne su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Rusijos prekybiniais santykiais, bet su politiniais įvykiais – karais. Kaip matyti iš lobių su rusiškomis monetomis topografijos (pav. 1) ir sprendžiant iš pavienių šių monetų radinių, rusiškos monetos XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje apyvarčioje buvo daugiau centrinėje ir rytinėje Lietuvos teritorijos dalyse. Vakarinės Lietuvos dalies gyventojai naudojo Prūsijos, Lenkijos, Lietuvos, Livonijos ir kitų Vakarų Europos valstybių monetas ir jas kaupė. Tai atsispindi lobiuose. Rusiškos monetos greičiausiai buvo naudojamos tik smulkių ar vidutinių prekybinių sandėrių metu, tačiau jų nekaupė, nes lobiuose jų iki šiol neaptikta.

Po Septynmečio karo iki pat Žečpospolitos padalijimo 1795 metais Lietuvos pinigų rinka nedideliais kiekiais pasipildydavo rusiškais varinėmis monetomis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Aleliūnas G., Kvizikevičius L., 1996 – Seredžiaus lobia radimvietės tyrinėjimai // ATL 1994 ir 1995 metais. Vilnius, 1996, p. 356–359.
- Balčius M., Ivanauskas E., 1994 – Monetų radiniai Šventosios pajūryje 1967–1987 // Kultūros paminklai. Vilnius, 1994, p. 31–35.
- Balčiūnas D., Vaškėlis A., 1995 m. archeologiniai tyrinėjimai Kaune, buvusiam Bernardinų vienuolyne // ATL 1994 ir 1995 metais. Vilnius, 1996, p. 215–217.
- Ivanauskas E., Balčius M., 1991 – Fynden av svenska mynt i Litauen // Svensk Numismatisk Tidskrift. 1991, Nr. 9–10, p. 231.
- Ivanauskas E., Balčius M., 1992 – Danijos monetų radiniai Lietuvoje // Voruta, 1992, Nr. 20, p. 9.
- Ivanauskas E., 1992a – Prancūzijos monetų radiniai Lietuvoje // Voruta, 1992, Nr. 28, p. 1.
- Ivanauskas E., 1992b – Saksonijos kunigaikštysčių monetų apyvarta Lietuvoje // Voruta, 1992, Nr. 25–26, p. 8.
- Ivanauskas E., Balčius M., 1993 – The circulation of coins from the Southern Low countries in Lithuania from the 17th to the 19th century // Revue belge de Numismatique. 1993. Tome CXXXIX, p. 83–102.

- Ivanauskas E., 1995a – Lietuvos pinigų lobiai, paslėpti 1390–1865 metais. Vilnius, 1995.
- Ivanauskas E., 1995b – Kauno uoste rastos monetos. // Kultūros paminklai. Vilnius, 1995. T. 2, p. 14–22.
- Ivanauskas E., – Monetos ir žetonai Lietuvos senkapuose. 1387–1850 m. (spaudoje).
- Laužikas R., – 1998 – Žvalgomieji tyrinėjimai Tau-ragnų Šv. Jurgio bažnyčios vietoje // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996–1997 metais. Vilnius, 1998, p. 349–352.
- Svetikas E., 1995 – Monetos XIV–XVII a. Lietuvos kapinyuose. /Lietuvos archeologija. Vilnius. T. 11, p. 117–151.
- Иванаускас Е., 1998 – Монеты митавского монетного двора (Курляндия и Земигалия) в денежном обороте Литвы. // Mennice między Bałtykiem a morzem Czarnym – Wspolnota Dziejow. Materiały z III Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej. Warszawa, 1998, s. 135–142.
- Квизикявичюс Л., 1998a – Русские монеты в денежном обращении Литвы XVI–XVIII вв. Шестая всероссийская нумизматическая конференция. Тезисы докладов и сообщений. Санкт Петербург, 1998, с. 151.

Квизикявичюс Л., 1998b – Денежное обращение торунских монет в Литве // Mennice między Bałtykiem a morzem Czarnym – Wspolnota Dziejow. Materiały z III Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej. Warszawa, 1998, s. 93–95.

Космылев В. С., 1996 – К вопросу о денежной терминологии восточной Беларуси в XVIII. / Białorus, Litwa, Polska, Ukraina. Wspolne dzieje pieniądza. Materiały z I Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej. Warszawa, 1996, s. 129–132.

Ремещас Э., 1999 – Русские монеты, найденные

при археологических раскопках Нижнего замка г. Вильнюса. Седьмая всероссийская нумизматическая конференция. Тезисы докладов и сообщений. Москва, 1999, с. 177–178.

Шлапінский В., 1997 – Рідкіші монети, що знаходились в посіданні міщан і шляхти Львова (кінець XVI–XVII ст.). / Rozwoj muzealnictwa i kolekcjonerstwa numizmatycznego – dawniejsi dziś – na Białorusi, Litwie, w Polsce i Ukrainie. Materiały z II Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej. Warszawa, 1997, s. 63–72.

RUSSIAN COINS IN CIRCULATION IN THE WESTERN PART OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA IN THE 16TH.–18TH. CENTURY

Linus Kvizikevičius

Summary

For different reasons the money market in the Grand Duchy of Lithuania has received little attention from the Lithuanian historiography.

The present article is an attempt on the basis of archaeological – numismatic and some historical data to answer the question when the Russian coins appeared and how they became widespread in the western part of the Grand Duchy of Lithuania (GDL) at the end of the 14th century. Together with Prague groats, silver alloys and coins of neighbouring countries, they remained in circulation also in the 15th century. The plenty of these coins and a good quality of silver created favourable conditions for normal functioning of Lithuanian money market. For this reason it seems likely that at the end of 14th and in the 15th century the Russian coins were not in circulation in the Lithuanian money market. This assumption is supported by the fact that no coins of this period have so far been found in the Lithuanian territory. The situation remained almost similar in the 16th century. Only in the 2nd half of the 16th century, during the Polish–Lithuanian intervention into Russia in 1579–1582 and in the course of later wars, the warriors and merchants, who provided ammunition and food to the army, and through them other strata of Lithuanian society got acquainted with unaccustomed Russian coins and began to use them in internal bargains. The use of Russian coins in the local market was induced by lack of Lithuanian coins and deterioration of their quality. In 1582 in Lvov city one copeck equalled 9/10 of groaten, in 1610 – one groat, in 1662 – one and a half groat. Probably, the exchange value of Russian coins was the same in Lithuania, however it constantly changed. Russian dengi and copecks of the period under consideration were found in five hoards. These hoards also included West Euro-

pean and local Lithuanian and Polish coins. The Russian coins made a negligible part of the total number of uncovered coins. The mentioned hoards contained coins of all czars who ruled Russia at the end of the 16th and the beginning of the 17th century. It should be noted that coins of the end of the 16th – beginning of the 17th century are rarely uncovered as a solitary finds. The Russian coins were valued in Lithuania for good quality of silver. For this reason they are rarely uncovered in hoards together with coins of small value and low assay.

Sometimes the Russian coins due to their unusual form and image were looked upon as something exotic. The Sikariškiai hoard contained perforated and rolled Russian coins. They were used as belt ornaments.

Further spreading of Russian coins in Lithuania was directly related with the wars of 1654–1667, i. e., military action of Alexei Michailovitch's army in the Lithuanian territory. The money circulation in this period also included Russian coins made of copper. A stable influx of Russian copecks continued in Lithuania till the middle of the 18th century. Eight hoards of 1661–1742 containing Russian coins were found in Lithuania. During the Northern war (1701–1721) Russian coins of high face value were introduced in the money market of Lithuania. The data about the circulation of Russian coins of the 18th century in Lithuania are supplemented by stray finds. They are so numerous that it is difficult to overview them.

The available data reveal that Russian coins appeared in the territory of Lithuania and were in use at the end of the 16th – the beginning of the 17th century. The topography of hoards including Russian coins (Fig. 1) and stray finds allow to make a judgement that Russian

coins in the mentioned period were in circulation in the central and eastern part of Lithuanian territory. The political and economic situation in the western part of Lithuania determined that its population used and saved

coins of Prussia, Poland, Lithuania, Livonia and other West European countries. Russian coins, most likely, were used only in small or average bargains but they were not kept as savings.

Translated by Inita Tamošiūniene

LIST OF ILLUSTRATIONS

The topography of treasures with Russian coins dated to the 16th–18 cc.

РУССКИЕ МОНЕТЫ В ДЕНЕЖНОМ ОБРАЩЕНИИ НА ЗАПАДНОЙ ЧАСТИ ВКЛ В XVI–XVIII ВЕКАХ

Линас Квизикявичюс

Резюме

Находок русских монет в западной части ВКЛ – Литве, довольно много, особенно это можно говорить про единичные находки XVIII века. Русские монеты бывают в кладах вместе с монетами других государств. На территории Литвы всего найдено 28 таких кладов, но роль русских монет в денежном обращении Литвы не исследована. В этой статье, на основе археологического – нумизматического материала и некоторых исторических данных, попробуем ответить на несколько вопросов: время поступления русских монет и ареал их употребления на западной территории ВКЛ – (нынешняя территория Литвы) в XVI–XVIII веках.

Из за обилия хороших денег (имеется в виду пражские гроши и местные монеты) в конце XIV–XV веках русские монеты вероятнее всего в денежном обращении не были, так как на территории нынешней Литвы русских монет этого периода не найдено. Ситуация мало изменилась и в XVI веке. Русские монеты вероятнее всего более или менее применялись при торговых сделках только в Белоруссии и на Украине. Во второй половине XVI века, во время интервенции войск Речь Посполиты в Россию в 1579–1582 г. и в последующих войнах, участники войны, в том числе торговые люди Литвы, снабжавшие войска, а через них и другие слои общества Литвы, хорошо ознакомились с русскими монетами и начали применять их во внутренних торговых сделках. Толчок к применению русских монет дало и ухудшение местных литовских монет. В 1582 году одна копейка во Львове (Украина) приравнивалась 9/10 гроша, в 1610 году – 1 грошу, а в 1622 году – полтораку (полторагрошевику). Таким же курсом русская копейка ценилась и на Литве. Русские деньги и копейки этого периода найдены в пяти кладах, спрятанных в 1621–1627 годах – Мателай, Велжай, Суришкяй, Середжюс, Жюрай.

Русские монеты в Литве ценились как хорошие деньги, поэтому редко встречаются в кладах с мелкими низкопробными монетами.

Надо отметить, что русские монеты иногда из за своей формы и по необычному изображению ценились как нечто экзотическое. В монетном и вещевом кладе, найденном в Сикаришкяй, были переделанные в трубочки копейки с отверстиями, которые служили для украшения ремня.

Дальнейшее распространение русских монет связано с войной 1654–1667 годов, во время которой на территории Литвы вели операции войска Алексея Михайловича. В это время имели обращение и медные русские монеты.

Известны случаи фальсификации русских копеек. Так, тракайский мещанин Матвей Банковский в 1677 году обвинил своего брата Кристофа Банковского в том, что он привез (скорее всего из России) медные русские копейки на сумму 80 злотых и, побелив их у вильнюсского ювелира, людей обманывал. Скорее всего, фальшивые монеты распространялись на месте. Фальшивые русские копейки встречались в кладах в Жюрай и Гегужине и в других кладах, но такие монеты довольно редки.

Устойчивый наплыв в Литву русских копеек был до середины XVIII века. Найдено 8 кладов 1661–1742 годов, в которых встречаются эти монеты. Единичные находки монет этого региона известны в Вильнюсе, Каунасе, Вилькии (Каунасский р-н), Куркляй (Аникщяйский р-н) и других местах.

Во время Северной войны (1701–1721) в Литву стали попадать и русские монеты большого номинала. В Вильнюсском кладе 1705 года найден рубль 1705 года, а в Шилишском кладе (Акмянский р-н), датированном 1716 годом, обнаружен орт 1707 года (21). Единичные находки таких монет довольно редки – известно лишь несколько местонахождений.

Серебряные копейки Петра I найдены в погребении в Лауменай (Каунасский р-н).

В третьем десятилетии XVIII века из Ливонии распространились в Литве медные полушки 1718–1722 годов. Такие монеты найдены в Аланчяйском кладе (Паневежский р-н), также известны единичные находки в селищах. В монетных кладах 1766–1825 годов встречаются пятикопеечники Екатерины II, и четверть, полрублевые и рублевые монеты Екатерины II и Александра I. Надо отметить, что такие находки в кладах Литвы весьма редки.

Наши сведения о денежном обращении русских монет в XVIII столетии очень пополняют единичные находки. Они настолько многочисленны, что невозможно всех оговорить. По монетным находкам можно судить, что в Литве во время правления Станислава Августа Понятовского широко обращались монеты не только Польши, Пруссии и других западноевропейских стран, но и монеты России. Реформы этого короля имела в Литве весьма незначительное влияние на денежный рынок. Монетные дворы Польши не смогли полностью обеспечить его своими монетами (недостаток монет вероятнее всего начался после Северной войны). Именно поэтому имели хождение монеты соседних

стран – в том числе и русские монеты. Известно, что в 1723 году, с санкцией Петра I, в Могилеве осуществлена негласная операция по обмену, по меньшей мере, 100 000 медных копеек на талерную монету. Предполагается, что русские деньги выпуска 1730–1753 годов торговцы специально завозили в Литву и их перепродавали. Единичные находки русских монет свидетельствуют о их распространении на всей территории нынешней Литвы.

Из вышеизложенного можно сказать, что русские монеты на территории Литвы появились лишь в конце XVI – начале XVII века. Как видно по топографии находок кладов с русскими монетами и по единичным находкам, вероятнее всего эти монеты в конце XVI–XVII веках больше имели хождение лишь в центральной и восточной Литве.

В западной Литве люди этого региона ориентировались на хорошо им знакомые западноевропейские монеты и их копили, а русские монеты были лишь в обращении при мелких или средних торговых сделках, но их не копили. После Семилетней войны, вплоть до третьего раздела Речи Посполитой в 1795 г., в незначительных количествах продолжали поступать русские медные монеты.

Перевел Линас Квизикявичюс

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Топография кладов с русскими монетами XVI–XVIII вв.

Linas Kvizikevičius
Lietuvos istorijos institutas,
Kražių 5. LT-2001 Vilnius. Tel. 61 49 35.